

УДК 330.831

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-25-33

АВСТРИЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ

Нестеренко О.П.

к. е. н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, вул. Васильківська, 90а, 03022, Україна, тел.: (067)2344770, e-mail: nesterenko@knu.ua, ORCID: 0000-0003-0886-8173

AUSTRIAN TRADITION OF ECONOMIC ANALYSIS: PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL IMPERATIVES

Nesterenko O.

Ph.D. (Economics), associate professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, str. Vasylkivska, 90a, 03022, Ukraine, tel.: (067)2344770, e-mail: nesterenko@knu.ua, ORCID: 0000-0003-0886-8173

Анотація. Проведене дослідження конкретизує внесок австрійської дослідницької традиції у розвиток світової економічної науки. Автором доведено, що сукупність ідей австрійської традиції становить неортодоксальну, самодостатню і завершену наукову парадигму. В теперішній час безпосереднім носієм та ідейним наступником австрійської суб'єктивно-психологічної школи виступає австрійський неолібералізм, який уособлює сучасний розвиток австрійської традиції економічного аналізу. Комплексний аналіз і аналітичне узагальнення наявних наукових підходів та ретельне опрацювання творчого доробку представників австрійського неолібералізму дозволило запропонувати авторське тлумачення змісту австрійської парадигми економічної теорії, на якій наразі базується австрійська дослідницька традиція. Аргументовано, що австрійська парадигма економічної теорії як основа австрійської традиції економічного аналізу характеризується ідейно-філософською та теоретико-методологічною цілісністю. У статті дістали детального розгляду найвагоміші філософські і методологічні імперативи австрійської дослідницької традиції, а саме: практиологічний підхід, феномен методологічного дуалізму, критичний аналіз сциєнтизму та усіх форм позитивізму, а також додержання й подальший розвиток суб'єктивного підходу. Авторський підхід виявив гетеродоксальність, унікальність і оригінальність визначених філософських і методологічних імперативів. Було встановлено, що більшість із розглянутих імперативів, передусім суб'єктивний підхід, мають міждисциплінарний характер, можуть бути використані не лише в економічній теорії, а й поза її межами, охоплюючи усі соціальні та поведінкові науки. Це підкреслює універсальність змісту та значення ідейно-філософських та теоретико-методологічних підходів австрійської традиції загалом та австрійського неолібералізму зокрема.

Ключові слова: австрійська традиція економічного аналізу; австрійська парадигма економічної теорії; суб'єктивний підхід; практиологія; філософсько-методологічні імперативи; австрійський неолібералізм; австрійська суб'єктивно-психологічна школа.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 15

Annotation. The study concludes the contribution of the Austrian research tradition to the development of world economic science. The author has proved that the set of ideas of the Austrian tradition is unorthodox, self-sufficient and complete scientific paradigm. Nowadays, Austrian neo-liberalism, which embodies the modern development of the Austrian tradition of economic analysis, is the direct carrier and ideological successor of the Austrian subjective-psychological school. The complex analysis and analytical generalization of the available scientific approaches and the careful elaboration of the creative contribution of the representatives of Austrian neoliberalism made it possible to offer the author's interpretation of the content of the Austrian paradigm of economic theory on which the Austrian research tradition is based. It is argued that the Austrian paradigm of economic theory as the basis of the Austrian tradition of economic analysis is characterized by ideological, philosophical, theoretical and methodological integrity. The article deals with a detailed consideration of the most important philosophical and methodological imperatives of the Austrian research tradition, namely the practical approach, the phenomenon of methodological dualism, the critical analysis of scientism and all forms of positivism, as well as the observance and further development of the subjective approach. The author's approach has revealed the heterodoxality, uniqueness and originality of philosophical and methodological imperatives. It has been found that most of the imperatives considered, first and foremost a subjective approach, are interdisciplinary and can be used not only in economic theory but also outside it, encompassing all social and behavioral sciences. This emphasizes the universality of the content and significance of the ideological, philosophical, theoretical and methodological approaches of the Austrian tradition in general and of Austrian neoliberalism in particular.

Key words: *Austrian tradition of economic analysis; Austrian paradigm of economic theory; subjective approach; praxiology; philosophical and methodological imperatives; Austrian neoliberalism; Austrian subjective-psychological school.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 15

Постановка проблеми. Епоха масштабної диференціації та глибокої спеціалізації економічних знань породила неоднозначні процеси подальшої формалізації й схематизації в межах неокласичного мейнстріму та суцільної розпорошеності економічної гетеродоксії, а також призвела до нехтування філософськими, епістемологічними й методологічними проблемами економічної науки. Впродовж ХХ століття тільки деякі наукові школи та окремі науковці розкривали питання філософсько-методологічних засад економічних досліджень. Серед них чільне місце посідає австрійська школа неолібералізму та її представники, що продовжували й розвивали підходи австрійської суб'єктивно-психологічної школи.

На початку третього тисячоліття спостерігається певне посилення інтересу до фундаментальних основ наукового пізнання, зокрема і в галузі економічної науки. Вважаємо, що важливим питанням ідентифікації та самоідентифікації будь-якого напрямку, школи, течії економічної науки було і залишається їх позиціонування як внутрішньо цілісної, завершеної, несуперечливої, зрілої наукової дослідницької парадигми. Це питання особливо актуалізується щодо австрійської традиції в економічній науці, яка являє собою сукупність оригінальних, неортодоксальних, найчастіше піонерних, наукових економічних розвідок, що визначали її самобутність впродовж ста п'ятдесяти років й нерідко ставали об'єктом запозичень з боку багатьох інших течій та шкіл, зокрема й неокласичної ортодоксальної економічної теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найпоширеніші основні підходи та сучасні новації щодо комплексного дослідження австрійської традиції реалізували: Р. Ебелінг, Т. Еймар, Н. Беррі, Б. Колдвелл, Р. Кубедду,

Дж. Салерно, Х. Уерта де Сото, Г. Хагеман, О. Шулак.

Так, відомий дослідник творчого доробку австрійської школи неолібералізму Річард Ебелінг визнавав пріоритет австрійської традиції у спробах побудови реалістичної теорії ринкових явищ і процесів, розуміння їх динамічних змін, трактуванні соціального порядку та взаємодій [10]. Фундаментальні складові австрійської дослідницької парадигми, за Р. Ебелінгом, такі:

- розуміння індивіда в якості творця умов ринкової економіки;
- вивчення логіки дії, а не логіки вибору;
- визнання провідної ролі ринкового процесу, підприємництва та цін;
- макроекономічна теорія, збудована на мікроекономічних засновках;
- визнання ролі часу та процесів міжчасового обміну;
- дослідження ролі та значення ненавмисно створених інституцій;
- визначення доцільності та меж економічної політики [10].

Знаний фахівець у галузі історії економічних учень Норман Беррі П. наполягає, що характерні особливості австрійської школи дозволяють розглядати її як альтернативну до неокласичної ортодоксії парадигму [1]. Ідейно-теоретична значущість досліджень представників австрійської традиції, на його думку, визначається низкою взаємопов'язаних вагомих здобутків, обумовлених основними напрямками творчих пошуків:

- істотною модифікацією методології економічної науки з урахуванням актуальних досягнень філософії;
- подальшим розвитком і застосуванням принципу суб'єктивізму до усіх без винятку аспектів ринкового процесу;
- актуалізацією ролі і значення ринкового підприємництва [1].

Учений зазначає, що ключовим об'єктом економічного дослідження австрійських економістів є діяльність (дія) індивіда в умовах невизначеності. Уявлення представників австрійської традиції про суб'єктивний і непередбачуваний характер вибору індивіда ставлять під сумнів попередні класичні та поточні неокласичні уявлення про об'єктивний характер економічного знання та можливість чіткої кількісної визначеності економічних явищ [1]. Вони також підірвали наміри тотальної формалізації й математизації економічної науки, руйнували віру в можливість точного передбачення й прогнозування економічних процесів.

Відомий іспанський учений Хесус Уерта де Сото переконливо обґрунтовує існування в економічній теорії специфічної австрійської парадигми, сутність та інтегральну цілісність якої визначає непримиренним протистоянням із парадигмою неокласичною. Тому розкриття сутності австрійської парадигми здійснюється ним на основі контрпозиціонування ключових розбіжностей неокласичного та австрійського підходів [6]. Австрійській парадигмі, на його думку, притаманні такі ознаки (ми свідомо уникаємо постійних порівнянь з неокласикою, до яких вдається дослідник):

- послідовний суб'єктивізм;
- трактування економічної теорії як праксиології;
- проголошення творчого підприємця головним суб'єктом суспільних процесів;
- концепція ринкового процесу, який тяжіє до взаємоузгодженості;
- виявлення взаємообумовленості мікро- і макроекономічних процесів;
- розуміння конкуренції як динамічного процесу суперництва;
- використання апріорно-дедуктивних тверджень та словесної форми викладу ідей;
- визнання можливості існування помилок при ухваленні економічних рішень;

- концепція суб'єктивних витрат;
- критичне сприйняття можливості передбачення і прогнозування [6].

Формулювання цілей статті.

Предметом нашого вивчення став внесок у розвиток світової економічної науки австрійської дослідницької традиції, яка залишається об'єктом неоднозначних суджень щодо того, чи становить сукупність її ідей самодостатню і завершену наукову парадигму. Метою статті є розкриття сукупності ідейно-філософських та теоретико-методологічних імперативів австрійської традиції економічного аналізу шляхом виявлення змістовного наповнення австрійської парадигми економічної теорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексний аналіз уже існуючих наукових підходів та ретельне опрацювання оригінальних першоджерел багатьох представників австрійської традиції дозволяє нам запропонувати власне розуміння змісту австрійської парадигми економічної теорії, на якій наразі базується австрійська традиція економічного аналізу. Основні ідейно-філософські й теоретико-методологічні імперативи в межах реалізації австрійської традиції економічного аналізу представниками австрійського неолібералізму акумульовані у таблиці 1.

Найвагоміші ідейно-філософські та теоретико-методологічні імперативи, викладені в таблиці, розкриємо нижче. Зокрема, зосередимо увагу на сутності запровадженого австрійським неолібералізмом праксиологічного підходу, феномені методологічного дуалізму, критичному аналізу сцієнтизму та усіх форм позитивізму, а також додержанні й подальшому розвитку принципу суб'єктивізму в економічній теорії та інших соціальних науках.

Отже, концепція праксиології в якості філософської й методологічної основи усієї економічної (і не лише) науки була запропонована патріархом австрійського неолібералізму Л. фон Мізесом.

Змістовне наповнення австрійської парадигми економічної теорії

Філософська метаоснова	Розбудова якісно нових, прагматичних засад економічної теорії та суспільних наук загалом (так званої логіки дії), що базуються на розумінні людини як діяльній, активній, творчій особи. Відмова від неокласичного підходу щодо побудови економічної теорії на логіці вибору, на реакції пристосування індивідів до обставин, де людина лише пасивно реагує на зміну умов функціонування економіки. Логіка дії первинна відносно логіки вибору, адже тільки дія (діяльність) здатна породжувати вибір.
Основи методології досліджень	Посилення традицій індивідуалізму і суб'єктивізму, запровадження людиноцентризму в економічній теорії задля забезпечення визнання людини дієвою, креативною особистістю, яка не є об'єктом маніпуляцій з боку «соціальних інженерів». Людина представлена центром соціально-економічної системи і змінюється відповідно до своєї функції надання переваг або у відповідь на зміну існуючих і потенційних обмежень. Послідовна і категорична відмова від сцієнтизму, тобто запозичення методології природничих наук для вивчення суспільних явищ і процесів. Критика сцієнтизму ґрунтується на визнанні людини і об'єктом, і суб'єктом дії, яка усвідомлює власні цілі та цілі інших людей, опановує нові знання, здійснює вибір між альтернативами, модифікує власну систему цінностей у часі і просторі.
Механізм суспільної координації	Теорія спонтанного (розширеного) порядку, що ґрунтується на ідеї самоорганізації та розкриває механізм становлення соціальних інституцій, які відіграють ключову роль у забезпеченні функціонування соціально-економічної системи. Суспільна координація передбачає спонтанність виникнення соціальних інституцій у ході ринкових і соціальних взаємодій
Концепція ринкового процесу	Австрійська концепція динамічного ринкового процесу (на протигагу неокласичній концепції ринкових станів), що підкреслює першочергову інформаційну роль ринкових цін та конкурентних засад функціонування економіки. Теорія підприємництва, яке є результатом творчого опанування підприємцями ринкових обставин
Теорія конкуренції	Австрійська теорія конкуренції, що базується на розумінні пошукового, інноваційного характеру конкуренції як «процедури відкриття» у непередбачуваному процесі перманентних змін ринкового середовища
Ставлення до соціалізму	Критичний аналіз соціалізму, критика соціалістичного планування та інших проявів «соціальної інженерії» (соціального конструктивізму), визнання неможливості здійснення економічного розрахунку в соціалістичному господарстві. Критика соціалізму аргументувалась тим, що центральний плановий орган не в змозі одержати належний обсяг розпорошеної інформації та практичних даних, якими здатні володіти усі індивіди лише в своїй сукупності.
Теорія економічних коливань	Специфічна австрійська теорія економічного циклу, що теоретично обґрунтовує вплив зміни грошової пропозиції, за посередництва ринку позичкового капіталу, на обсяги інвестування та структуру цін за умов постійної міжчасової координації.
Грошова теорія	Австрійська теорія грошей, що вказує на негативний вплив різких коливань грошової пропозиції, які спотворюють структуру ринкових цін в економіці. Такі коливання призводять до викривлення уявлень споживачів та підприємців про реальні ринкові умови і викликають помилковий розподіл виробничих ресурсів між сферами та галузями господарства.
Враховання фактору часу	Надання переваг у часі властиве будь-якому вибору, адже цілі діяльності реалізуються в майбутньому, тоді як засоби їх досягнення походять із теперішнього періоду. Складна система міжчасових співвідношень пронизує вертикальну структуру виробництва, визначаючи його етапність, та горизонтальну структуру виробництва, детермінуючи внутрішньо- і міжгалузеві взаємозв'язки.
Ставлення до кейнсіанства	Критичний аналіз державного регулювання економіки узагалі та кейнсіанського макроекономічного підходу зокрема, що базується на доведенні безмістовності макроекономічних показників, які не визнають аналітичної дихотомії між реальним та грошовим секторами економіки.

Джерело: складено автором самостійно

Він неодноразово вказував на необхідність створення загальної науки, що вивчає людську дію, запропонувавши для її детермінації термін «праксиологія». Ця загальна наука вивчає засоби і методи людської діяльності, формуючи універсальну теорію.

Будь-яка діяльність (дія) ініціюється людьми, націленими у майбутнє, тому діяти означає здійснювати зміни. У свою чергу, зміни, відбуваючись у часі, природно породжують невідворотність та невизначеність, а тому в цьому сенсі загальна наука про людську діяльність є суб'єктивною.

Таким чином, австрійський неоліберал і продовжувач австрійської традиції Л. фон Мізес здійснив доволі вдалу спробу створення соціальної метанауки прaksiології [4; 14]. Учений і його послідовники завжди підкреслювали необхідність міждисциплінарного характеру вивчення людської діяльності, яка обумовлює потребу інтеграції соціальних наук або можливість запозичення методів і дослідницьких підходів інших наук про суспільство [12]. На жаль, впродовж другої половини ХХ століття австрійський прaksiологічний підхід в економічній науці було витіснено на гетеродоксальну «периферію», проте він не зник остаточно, і, на нашу думку, здатен актуалізуватися у ХХІ столітті.

Наразі цінність прaksiологічного підходу визнається багатьма науковцями в галузі економічної теорії та інших суспільних наук. Про універсальність методологічного підходу австрійської школи зазначає відомий дослідник її творчого доробку Р. Кубедду: «теорію людської діяльності Мізеса можна вважати першою спробою застосування принципів суб'єктивістської економіки до теоретичних соціальних наук» [2].

Л. фон Мізес уважав необхідним створити систему апріорних понять, які б дозволили опанувати причинно-наслідкові зв'язки з метою виявлення загальнозначущого знання про соціальні явища. Зазначимо, що вченому насправді вдалося привернути увагу до

маржиналістської революції в економічній науці та аргументовано довести її значення для усієї сукупності соціальних наук.

Суб'єктивістська австрійська економічна теорія забезпечила розвиток загальної теорії вибору і надання переваг, згідно з якою в основу всіх людських рішень покладено вибір. Співвідношення пізнання та діяльності належить до компетенції прaksiології як загальної теорії людської діяльності, загальної теорії вибору і надання переваг. Прaksiологія не визначає конкретних цілей, а виходить із підтвердженого факту, що людська діяльність є цілеспрямованою поведінкою [4], обраною з декількох варіантів на підставі використання наявного, доступного знання.

На переконання Л. фон Мізеса, методологія природничих і суспільних наук повинна докорінно відрізнитися, що одержало назву методологічного дуалізму. Як зазначав згодом послідовник австрійської традиції М. Ротбард, «...спосіб і методологія вивчення й аналізу людей повинні радикально відрізнитися від аналізу каменів, планет, атомів і молекул» [5], оскільки сутністю людини є наявність намірів, цілей і спроб їхнього досягнення. Природні об'єкти не здатні формувати системи переваг, не усвідомлюють цілей, не вибирають, залишаються виключно об'єктами дослідження, подальший рух яких можна передбачити. Люди ж час від часу переглядають попередні і формують нові цілі, змінюють наміри, модифікують власні системи цінностей та переваг, тому сформулювати передбачення щодо подальшого перебігу людської діяльності практично неможливо [8].

Людина є і об'єктом, і суб'єктом дії (діяльності), вона вчиться, опановує нові знання, постійно здійснює вибір між альтернативами, «діагностує» оточуюче соціально-економічне середовище й усвідомлює себе у ньому.

Логічно обумовленою, таким чином, стала ідейна боротьба австрійських неолібералів проти філософії позитивізму [2], яка єдиним джерелом істинного знання проголошувала емпіричний досвід,

заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань і теоретичного мислення. Позитивізм своєрідно поєднував логічний і емпіричний методи: спільний для усіх наук метод, що забезпечує достовірне знання, на першій стадії повинен бути виключно емпіричним (так зване дослідне пізнання, засноване на безпосередніх даних), а на другій стадії визнавалась можливість залучення логічного аналізу. Об'єктом критики Л. фон Мізеса став пропонований позитивістами сцієнтизм, згідно з яким «взірцевими» науками є фізика і математика, тому усі інші повинні бути побудовані за їхнім прикладом [4; 2]. Позитивістська концепція «єдиної науки» стверджувала, що всі науки повинні мати спільні закони, спільну методологію і спільну мову викладу ідей. Зауважимо, що сучасний стан економічної науки великою мірою співпадає із таким позитивістським ідеалом, принаймні що стосується принципів і характеру розвитку ортодоксальної неокласичної економічної теорії.

Спільність законів усіх наук передбачала, що вони дедуктивно виводяться із певного набору фундаментальних законів, під яким розумілися звичайно ж, фізичні закони. Спільність методу усіх наук доводилася подібністю процедур висунення, перевірки і підтвердження їх основних положень, відповідно до процедур теоретичної фізики. Спільна мова викладу ідей визначала можливість зведення термінології і аргументації усіх наук до сукупності базових тверджень, переважно фізичних, що відбивають сприйняття або безпосередній досвід. Прихильники «фізичного» підходу в теорії пізнання, уособленням якого у XX столітті став неота постпозитивізм, наполягали, що економічна наука повинна відволіктися від розуму та свідомості людини і просто описувати події [8], уникаючи таких концепцій, як наміри, цілі і навчання.

Позитивістами рухала приваблива мета – одержання об'єктивного знання, тому його послідовниками ставала дедалі

більша кількість учених з різних галузей знань, що суттєво вплинуло на методологію суспільних наук з другої половини XIX ст. і до нашого часу [7; 8; 9].

Загроза прирівнювання економічної теорії до природничих наук спонукала австрійських неолібералів до потужного ідейного спротиву позитивістському наступу. Вони не могли миритися із тим, що потреба розглядати людей як унікальних діючих істот в економічній науці зникає, а обговорення будь-яких змін намірів і дій людей в економіці відсутнє. Натомість для неокласичної ортодоксії достатнім ставало стверджувати, що усі одиниці ресурсів, як і індивідів (!), є однорідними, а дії останніх в цілому є передбачуваними.

Повертаючись до засновків австрійської традиції, необхідно вказати, що менгерівська теорія суб'єктивної цінності [3] пододала межі відповіді на питання про те, чим визначається цінність благ. Вона стала передусім повноцінною теорією пізнання, епістемологією, яка охоплює усю сукупність теоретичних соціальних наук. В її основу покладено теорію людської діяльності, яка, в свою чергу, спирається на теорію людського знання. Австрійська епістемологія ґрунтується на викладених у працях К. Менгера поглядах на роль невизначеності, непевних станів в економіці: «...чим більшою є кількість елементів, які нам не відомі, або відомі, але ми не можемо їх мати у своєму розпорядженні, які беруть участь в каузальному процесі..., тим більшою є невпевненість щодо якості та кількості результатів усього каузального процесу; і саме ця невпевненість є найсуттєвішим моментом економічної невпевненості людей і... господарства» [3].

Найбільш блискуче критикував усіх, хто виступав проти використання суб'єктивізму в економічній теорії О. фон Бем-Баверк, що неабияк посприяло утвердженню позицій австрійської традиції. Особливий наголос учений робив на тому, що наші очікування майбутнього теж складаються виключно із наших суб'єктивних оцінок, тому суб'єктивні

оцінки домінують не тільки у процесі теперішнього вибору, а й у очікуваннях настання майбутніх подій.

Ще одним важливим аспектом застосування суб'єктивного підходу в австрійській традиції є визнання суб'єктивності витрат. Австрійські учені, на відміну від неокласиків, були цілковито упевненими у тому, що витрати не можуть мати об'єктивного характеру [11; 13].

Концепція альтернативних витрат, відповідно до якої економічний суб'єкт при здійсненні певного варіанту вибору відмовляється від усіх інших його варіантів, які попередньо були альтернативними до здійсненого, первинно мала саме суб'єктивний зміст. Так, витрачені кошти вже втрачені, остаточно і назавжди, а про альтернативні шляхи їх використання ніхто, окрім самого підприємця, може навіть не здогадуватись.

При послідовному застосуванні суб'єктивного підходу на боці витрат ми неминуче переконуємось, що у кожного індивіда існує своя власна шкала витрат. Більш того, ми навіть не в змозі дізнатися про рівень економічних витрат окремого підприємця, оскільки тільки йому відомо, від чого він відмовився заради здійснення уже реалізованого бізнес-проекту. Однією із загадок неокласичної ортодоксії є те, з якою легкістю вона залучила до свого методологічного арсеналу суб'єктивну за змістом концепцію альтернативних витрат.

Наслідком застосування суб'єктивного підходу на боці витрат є абсолютно відмінна від неокласичної теорія ціноутворення, адже пріоритетність суб'єктивних оцінок визнається не тільки на боці попиту через суб'єктивну теорію граничної корисності, але й на боці пропозиції, через суб'єктивізацію витрат виробництва [11; 13].

Таким чином, якщо вдатися до неокласичної термінології маршалліанської теорії ціноутворення, то так звані обидва леза ножиць здійснюють свій рух, послуговуючись суб'єктивною корисністю індивідів, як споживачів, так і виробників.

Засновник австрійської суб'єктивно-психологічної школи К. Менгер «вибудовує» поняття цінності на основі врахування суб'єктивних оцінок, ставлення людей до значущості речей [11; 12; 15]. Пріоритет суб'єктивних оцінок в економічній науці повністю поділяють його послідовники: О. фон Бем-Баверк поширює суб'єктивний підхід на аналіз капіталу та відсотку, Л. фон Мізес здійснює суб'єктивістський аналіз грошей, Ф. фон Хайек узагалі заперечує можливість об'єктивної класифікації речей у суспільних науках на основі їх фізичних, матеріальних властивостей. В епоху бурхливих і радикальних змін економіки та суспільства в останні десятиріччя нам уже доводиться спостерігати, але ще доведеться оцінити значення висловлювання Ф. фон Хайєка: «речі – це виключно те, чим вважають їх люди» [7] та багатьох інших суб'єктивістських ідей.

Так, наприклад, суб'єктивний підхід в економічній теорії (як і в інших соціальних науках) зазвичай реалізується у такий спосіб: науковець приступає до дослідження в умовах наявності вже існуючої класифікації певних об'єктів, і мимоволі поширює її на нові аналізовані об'єкти, дії та події.

Ми вважаємо, що суб'єктивний підхід як характерна ознака австрійської парадигми також поступово еволюціонував у різні періоди розвитку австрійської традиції, зазнавши істотних змін у працях Ф. фон Хайєка та Л. фон Мізеса. Учені так само акцентували на суб'єктивному характері індивідуальних дій, вибору та їх можливих наслідків, проте наголошували на істотній обумовленості цих дій впливом культури в найширшому розумінні [2; 4; 12; 14].

Поширення Ф. фон Хайєком австрійського суб'єктивістського підходу з теорії цінності на сферу соціальних об'єктів і процесів стало закономірним продовженням поглядів його учителів, представників австрійської суб'єктивно-психологічної школи, перш за все К. Менгера. Згодом, із середини ХХ століття, підхід Ф. фон Хайєка

трансформувався в еволюціонізм, проте еволюційний процес продовжував залишатися у його наукових поглядах передусім культурним процесом, існуючим в рамках концепції природи соціальних інституцій.

Ф. фон Хайек, підтримуючи ідею універсальності суб'єктивного підходу до пізнання (започаткування тотожних поглядів ми відзначали і в українського економіста Р. Орженцького), був прихильником переходу до суб'єктивізму в усіх соціальних науках і писав, що «... в економічній науці термін «суб'єктивний» вже давно використовується саме в тому сенсі, в якому ми застосовуємо його тут ... що знання і переконання різних людей, хоча і мають загальну структуру, що дозволяє їм спілкуватися, у багатьох відношеннях неоднакові, а часто і протилежні...» [8].

Найвні «факти», якими послуговуються індивіди при ухваленні рішень, не можуть бути «об'єктивними» у тому сенсі, що не сприймаються однаково усіма. Розбіжності у сприйнятті не здатні формувати набір «даних», які зазвичай служать відправним пунктом неокласичного аналізу, адже факти нерідко залежать від характеру сприйняття і системи переконань, які вже сформовані у знаннях людини. Тому так звані факти не можуть бути об'єктивними в строгому розумінні. У той же час нові дані, одержані індивідами, спонукають людей змінювати свої плани, руйнують рівновагу, що склалася до цього між їх попередніми діями і тими подальшими діями, що відбуваються після зміни у їхніх знаннях [9].

Висновки. Непередбачуваний характер основних процесів економічного розвитку та складність і багатогранність сучасних економічних проблем вимагає активного залучення австрійських парадигмальних підходів до їх розв'язання. Австрійська парадигма економічної теорії як основа австрійської традиції економічного аналізу характеризується філософською, ідейно-теоретичною й методологічною цілісністю, а австрійський неолібералізм наразі виступає безпосереднім її носієм та

ідейним наступником австрійської суб'єктивно-психологічної школи. Показово, що розглянуті філософсько-методологічні імперативи застосовуються не лише в економічній теорії, а й охоплюють усі соціальні та поведінкові науки. Це доводить універсальність змісту та значення ідейно-філософських і теоретико-методологічних підходів австрійської дослідницької традиції.

Література:

1. Берри Н. Норман. Австрийская экономическая школа: расхождения с ортодоксией / Панорама экономической мысли конца XX столетия. Под ред. Д. Гринэуэя, М. Блини, И. Стюарта. В 2-х т. Пер. с англ. СПб. : Экон. шк., 2002. Т. 1. С. 81-105.
2. Кубедду Р. Политическая философия австрийской школы: К. Менгер, Л. Мизес, Ф. Хайек. Пер. с англ. М., Челябинск : ИРИСЭН, Мысль, Социум, 2008. 406 с.
3. Менгер К. Основания политической экономиию Австрийская школа в политической экономии. Москва : Экономика, 1992. С. 31-242.
4. Мизес Л. фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2005. 878 с.
5. Ротбард М. Власть и рынок: государство и экономика. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2010. 416 с.
6. Сото Х. Уэрта де. Австрийская экономическая школа: рынок и предпринимательское творчество. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2007. 202 с.
7. Хайек Ф. фон. Использование знания в обществе. *Индивидуализм и экономический порядок*. 2011. С. 93-110.
8. Хайек Ф. фон. Контрреволюция науки. *Этюды о злоупотреблениях разумом*. 2003. 288 с.
9. Хайек Ф. фон. Экономическая теория и знание. *Индивидуализм и экономический порядок*. 2011. С. 41-68.
10. Эбелинг Р. Роль австрийской школы в развитии мировой экономической мысли XX века. *Экономика и математические методы*. Т. 28. Вып. 3. 1992. С. 347-363.
11. Aimar T. The Economics of Ignorance and Coordination: Subjectivism and the Austrian School of Economics. Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 2009. 302 p.
12. Austrian Economics in Transition: From Carl Menger to Friedrich Hayek, by H. Hagemann, T. Nishizawa and Y. Ikeda (eds). London, New York : Palgrave Macmillan. 2010. 339 p.
13. Caldwell B. Hayek's Scientific Subjectivism. *Economics and Philosophy*. Vol. 10. № 2 (October 1994). Pp. 305-313.
14. Salerno J. T. The place of "Human Action" in the Development of Modern Economic Thought. *The*

Quarterly Journal of Austrian Economics. Spring 1999. Vol. 2. № 1. Pp. 35-65.

15. Schulak E. M., Unterköfler H. *The Austrian School of Economics: A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions*. Auburn, AL : Ludwig von Mises Institute, 2011. 244 p.

References:

1. Berri, N. Norman (2002), *Avstriyskaya ekonomicheskaya shkola: raskhozhdeniya s ortodoksiyey. Panorama ekonomicheskoy mysli kontsa XX stoletiya* [Austrian School of Economics: Discrepancies with Orthodoxy / Panorama of Economic Thought at the End of the 20th Century], *Ekonomichna shkola*, St. Petersburg, Russia, part. 1, pp. 81-105.

2. Kubeddu, R. (2008), *Polytycheskaia fylosofiya avstriyskoi shkoli: K. Menher, L. Myzes, F. Khaiek* [Political philosophy of the Austrian school: K. Menger, L. Mises, F. Hayek], YRYSƏN, Misl, Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, p. 406.

3. Menher, K. (1992), *Osnovaniya polytycheskoi ekonomyyiu Avstryiskaia shkola v polytycheskoi ekonomyy* [The foundations of political economy Austrian school in political economy], *Экономика*, Moscow, pp. 31-242.

4. Myzes, L. (2005), *Chelovecheskaia deiatelnost: traktat po ekonomicheskoi teoryy* [Human activity: a treatise on economic theory], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, pp. 878.

5. Rotbard, M. (2010), *Vlast y rinok: hosudarstvo y ekonomyya* [Power and the market: state and economy], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, pp. 416.

6. Soto, Kh. Uërta de. (2007), *Avstryiskaia ekonomicheskaya shkola: rinok y predprynimatelskoe tvorchestvo* [Austrian School of Economics: Market and Entrepreneurial Creativity], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, p. 202.

7. Khaiek, F. fon. (2011), “The use of knowledge in society”, *Yndyvdualyzm y ekonomicheskyy poriadok*, pp. 93-110.

8. Khaiek, F. fon. (2003), “Counterrevolution of science”, *Этиди о злоупотреблении разумом*, p. 288.

9. Khaiek, F. fon. (2011), “Economic theory and knowledge”, *Yndyvdualyzm y ekonomicheskyy poriadok*, pp. 41-68.

10. Эбелын, R. (1992), “The role of the Austrian school in the development of world economic thought of the XX century”, *Экономика y matematicheskyye metody*, part. 28, vol. 3, pp. 347-363.

11. Aimar, T. (2009), *The Economics of Ignorance and Coordination: Subjectivism and the Austrian School of Economics*. Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, p. 302.

12. *Austrian Economics in Transition (2010), From Carl Menger to Friedrich Hayek*, by H. Hagemann, T. Nishizawa and Y. Ikeda (eds). London, New York : Palgrave Macmillan, p. 339.

13. Caldwell, B. (1994), “Hayek’s Scientific Subjectivism”, *Economics and Philosophy*, vol. 10, № 2, pp. 305-313.

14. Salerno, J. T. (1999), “The place of “Human Action” in the Development of Modern Economic Thought”, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, vol. 2, № 1, pp. 35-65.

15. Schulak, E. M. and Unterköfler, H. (2011), *The Austrian School of Economics: A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions*. Auburn, AL : Ludwig von Mises Institute, p. 244.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2019 р.